วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2566): 49-70

บทพินิจประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาว่าด้วยกำเนิดแนวคิดความเป็นพลเมืองจีน: กรณีศึกษาเหลียงฉี่เชา[1]

สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์[2]

วันที่รับบทความ: 27 สิงหาคม 2566
วันที่แก้ไขครั้งล่าสุด: 7 ธันวาคม 2566
วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 12 ธันวาคม 2566

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องความเป็นพลเมืองในโลกวิชาการไทยมักอ้างอิงกับประสบการณ์ของตะวันตกเป็นสำคัญ งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งศึกษากำเนิดของความเป็นพลเมืองในจีน เพื่อเติมเต็มองค์ความรู้ด้านพลเมืองศึกษาในไทย และความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ผ่านมิติความเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาประเด็นความเป็นพลเมืองซึ่งมีความเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับการสร้างรัฐชาติจีน การศึกษาในที่นี้เป็นการวิจัยโดยใช้แนวพินิจประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาเพื่อนำเสนอพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของความเป็นพลเมืองจีน โดยเน้นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงผ่านบริบทประวัติศาสตร์ในช่วงปลายราชวงศ์ชิงและวิเคราะห์งานเขียน *ว่าด้วยประชาชนใหม่* (新民说) ของเหลียงฉี่เชา (梁启超) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่างานเขียนของเหลียงมีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานแนวคิดความเป็นพลเมืองจีนและความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับรัฐ กระทั่งส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในยุคสมัยต่อมา โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมืองที่รัฐมีอำนาจเหนือพลเมือง

คำสำคัญ จีน, ความเป็นพลเมือง, เหลียงฉี่เชา

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องเหลียงฉี่เชากับกำเนิดแนวคิดความเป็นพลเมืองจีน

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50200 อีเมล: sittithep.e@cmu.ac.th

An Intellectual Review of the Origin of Chinese Citizenship: A Case Study of Liang Qichao

Sittithep Eaksittipong[3]

Received: 27 August 2023
Revised: 7 December 2023
Accepted: 12 December 2023

Abstract

Research on citizenship in Thai academia usually draws from western experience as a primary source of reference. This study, however, shifts its focus to the origin of Chinese citizenship, aiming to address the existing gap in Thai academic discourse on citizenship studies. Furthermore, this research aims to fill the knowledge gap on modern Chinese history in Thailand by delving into intellectual movements of the time. Specifically, it examines the intersection of Chinese citizenship and the process of nation-state building. This research employs historical approach with a particular emphasis on intellectual history. Through this lens, the study uncovers the historical evolution of Chinese citizenship and transformative context of the late Qing era. A key component of the analysis is the examination of "Xinmin Shuo," a work authored by Liang Qichao. The findings of this research underscore the pivotal role played by Liang's work in defining Chinese citizenship. The definition of Chinese citizenship defined by Liang, who emphasized the superiority of state over citizen, exerts lasting influence on the subsequent eras' state-citizen relationship.

Keywords China, Citizenship, Liang Qichao

[3] Assistant Professor, Ph.D., Faculty of Humanities, Chiang Mai University, Chiang Mai 50200 E-mail: sittithep.e@cmu.ac.th

1. บทนำ[4]

ภายใต้แรงปะทะจากตะวันตก ความเป็นพลเมือง (Citizenship) ในประเทศไทยเริ่มปรากฏขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ต่อช่วงต้นศตวรรษที่ 20 พร้อมกับการเปลี่ยนผ่านของรัฐสยามสู่การเป็นรัฐสมัยใหม่ แนวคิดและการสร้างความเป็นพลเมืองมีความชัดเจนมากขึ้นในช่วงทศวรรษ 1930 หลังการเปลี่ยนผ่านจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ระบอบประชาธิปไตยโดยการปฏิวัติของคณะราษฎร ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำไปสู่การสร้างและนิยามความหมายพลเมืองไทยที่พัฒนาตามความผันผวนของการเมืองประชาธิปไตยแบบไทยๆ ในระยะต่อมา (Connors, 2003)

ภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ดังกล่าว นักวิชาการไทยซึ่งมีอุดมการณ์ทางการเมืองหลากหลายและถูกจำกัดด้วยกระบวนทัศน์ในแต่ละยุคสมัยได้ผลิตผลงานที่นำไปสู่การศึกษานิยามความเป็นพลเมืองที่มีรายละเอียดแตกต่างกันออกไป ทว่าการศึกษาเหล่านั้นกลับยึดการเปรียบเทียบกับตัวแบบพัฒนาการความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในโลกตะวันตกเป็นสำคัญ โดยที่การศึกษาพัฒนาการความเป็นพลเมืองในรัฐเอเชียที่มีบริบทพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ใกล้เคียงกับรัฐไทยค่อนข้างถูกละเลย ในแง่นี้การศึกษาพัฒนาการความเป็นพลเมืองที่เกิดจากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ใช่ตะวันตกจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อขยายความรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง

การศึกษาประวัติศาสตร์ของความเป็นพลเมืองจีนซึ่งมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะความผันผวนของการเมืองต่อการสร้างและนิยามความเป็นพลเมืองคล้ายคลึงกับไทยจึงเป็นหัวข้อที่ควรศึกษาวิจัย ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ต่อช่วงต้นศตวรรษที่ 20 จีนเผชิญกับแรงปะทะจากตะวันตกจนนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านสู่รัฐสมัยใหม่ควบคู่ไปกับความพยายามในการสร้างและนิยามความเป็นพลเมืองที่เริ่มมีความชัดเจนมากขึ้น ในระยะต่อมาความเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การล่มสลายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ภายใต้ราชวงศ์ชิงพร้อมกับการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคสาธารณรัฐจีนซึ่งเริ่มนับแต่ทศวรรษ 1910 เป็นต้นมา ได้ส่งผลให้การสร้างพลเมืองในระบอบใหม่ทวีความสำคัญมากขึ้น กระทั่งเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง

[4] การถอดชื่อบุคคล องค์กรและสถานที่จากภาษาจีนเป็นภาษาไทยในบทความนี้อาศัยคู่มือการใช้ศัพท์ภาษาจีน ของศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศูนย์จีนศึกษา, 2546) ในกรณีที่ชื่อบุคคลหรือสถานที่ซึ่งเป็นที่คุ้นเคยของสังคมไทยเช่น ซุนยัตเซ็น กวางตุ้ง และยูนนาน จะใช้ชื่อตามที่คุ้นเคยกันโดยทั่วไป เพื่อป้องกันความสับสน บทความนี้ยังเลือกใช้ปี ค.ศ. แทน พ.ศ. เพื่อความสะดวกในการเทียบเคียงและเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในไทยกับจีนเข้าด้วยกัน

การปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์จีน เข้าสู่ยุคสาธารณรัฐประชาชนจีน การสร้างและนิยามความหมายของพลเมืองจีนจึงเผชิญความเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ (Goldman & Perry, 2002)

แม้วงวิชาการไทยจะมีการศึกษาเกี่ยวกับจีนจำนวนไม่น้อยจนครอบคลุมมิติต่างๆ ทว่าการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างและนิยามความหมายพลเมืองจีนยังไม่ได้รับการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ องค์ความรู้ที่เกิดจากการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของความเป็นพลเมืองจีนอาจนำไปสู่การสะท้อนคิดต่อการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของความเป็นพลเมืองไทย ขณะเดียวกันความเข้าใจที่มีต่อพัฒนาการความเป็นพลเมืองในจีนยังจะก่อให้เกิดความเข้าใจต่อพัฒนาการของประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ที่ลึกซึ้งมากขึ้นในวงวิชาการจีนศึกษาในไทย

2. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเติมเต็มความรู้ทางวิชาการใน 2 ประเด็นสำคัญคือ การศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองจากมุมมองทางประวัติศาสตร์ของประเทศที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และการศึกษาประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่ ผ่านมิติความเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาในปลายราชวงศ์ชิง ซึ่งเป็นฐานสำคัญต่อการก่อตัวของรัฐชาติจีนและพลเมืองจีนในยุคสมัยต่อมา

3. ขอบเขตและวิธีการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา (Intellectual History) ศึกษาพัฒนาการทางความคิดของปัญญาชนที่แสดงออกในตัวบท (Text) ภายใต้บริบทเฉพาะของช่วงเวลาประวัติศาสตร์หนึ่งๆ การศึกษาในที่นี้จึงนำเสนอพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของความเป็นพลเมืองจีน โดยเน้นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงผ่านบริบทประวัติศาสตร์ในช่วงปลายราชวงศ์ชิง ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิเพื่อบุกเบิกสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกำเนิดและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของแนวคิดความเป็นพลเมืองในจีนให้กับวงวิชาการไทย งานวิจัยนี้เน้นการศึกษาเกี่ยวกับปัญญาชนสำคัญของจีนคือ เหลียงฉี่เชา (梁启超) และงานเขียนชิ้นสำคัญของเขาคือ *ว่าด้วยประชาชนใหม่* (新民说-ซินหมินซัว) ซึ่งเป็นงานชิ้นแรกๆ ที่กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับรัฐอย่างเป็นระบบ งานทางปัญญาของเหลียงฉี่เชานี้เป็นรากฐานทางภูมิปัญญาที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดความเป็นพลเมืองของจีนในยุคสมัยต่อมา

4. ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาว่าด้วยความเป็นพลเมืองในวงวิชาการไทย และสุญญากาศความรู้จากจีน

พลเมืองและความเป็นพลเมืองไม่ใช่คำที่มีความหมายอยู่อย่างโดดๆ แต่เป็นคำที่มีความหมายและอยู่ร่วมกับชุมชนการเมืองหรือรัฐ การนิยามความเป็นพลเมืองเพื่อสร้างพลเมืองในแต่ละรัฐจึงมีความเป็นการเมืองสูง ฝ่ายอนุรักษ์นิยมและเสรีนิยมต่างช่วงชิงนิยามความหมายของการเป็นพลเมือง โดยที่อนุรักษ์นิยมเน้นเรื่องหน้าที่ของพลเมืองผ่านการประพฤติตนภายใต้กรอบที่รัฐกำหนด ขณะที่ฝ่ายเสรีนิยมเน้นเรื่องสิทธิและคุณค่าของปัจเจกชนที่เป็นอิสระและมีสิทธิเข้าควบคุมรัฐและสถาบันต่างๆ (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2548, น. 3-4)

ภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ค.ศ. 1992 ที่ความเคลื่อนไหวของชนชั้นกลางนำไปสู่การลดบทบาททางการเมืองของทหารอย่างสำคัญในช่วงเวลาเกือบ 2 ทศวรรษต่อมา วงวิชาการและสังคมไทยได้พยายามหาทางออกในการสร้างประชาธิปไตยไทย โดยการออกแบบสูตรและโครงสร้างการเมืองประชาธิปไตยในรูปแบบต่างๆ หนึ่งในประเด็นใจกลางสำคัญคือการถกเถียงถึงบทบาทและการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย ซึ่งนำไปสู่การให้ความสำคัญต่อการสร้างพลเมืองและการนิยามความเป็นพลเมืองในไทย (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2550, น. 55-70)

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในช่วงปลายทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา โดยมีงานชิ้นสำคัญคือ *การเมืองของพลเมือง: สู่สหัสวรรษใหม่* ของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2550) ที่ชี้ชวนให้คิดถึงแนวคิดความเป็นพลเมืองแบบสาธารณนิยม (Civic Republicanism) ซึ่งเน้นการสร้างประชาชนโดยรัฐให้เป็นพลเมืองที่ทั้งกระตือรือร้นทางการเมือง มีความรับผิดชอบ และมีจริยธรรมในกิจการบ้านเมือง[5] หลังจากนั้นเป็นต้นมางานวิชาการด้านพลเมืองจำนวนมากที่ผลิตขึ้นโดยนักวิชาการและหน่วยงานต่างๆ อาทิ ทศพล สมพงษ์, สมเกียรติ นากระโทก, และถวิลวดี บุรีกุล (2563) ถวิลวดี บุรีกุล, เออเจนี เมริโอ, และรัชวดี แสงมหะหมัด (2557) และสถาบันพระปกเกล้า (2555) ได้เน้นการสร้างความเป็นพลเมือง โดยนิยามคุณลักษณะของพลเมืองไทยที่ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดความเป็นพลเมืองแบบสาธารณนิยม ซึ่งจะถูกสร้างขึ้นได้โดยรัฐ อย่างไรก็ตาม การศึกษาเหล่านี้มักเป็นการเสนอแนวทาง หรือสูตรในการสร้างพลเมือง การศึกษาประวัติศาสตร์ของความเป็นพลเมือง

[5] หากนับถึง ค.ศ. 2007 งานชิ้นนี้ของเอนกได้รับการตีพิมพ์ถึง 6 ครั้ง เอนกเน้นการสร้างกลไกและออกแบบระบบการเมืองที่จะนำไปสู่ประชาธิปไตยที่มั่นคงตามทัศนะของเขา ทั้งนี้ เอนกแปล Civic Republicanism เป็นสาธารณนิยมที่เน้นบทบาทพลเมือง ในที่นี้ผู้เขียนเลือกใช้คำแปลความเป็นพลเมืองแบบสาธารณนิยมแทนเนื่องจากเห็นว่าสื่อความได้ดีกว่า

ในไทยอย่างเป็นระบบ เพื่อเข้าใจพัฒนาการที่ซับซ้อนของความเป็นพลเมืองไทยกลับมีอยู่อย่างจำกัด มีเพียงงานของ Connors (2003) ที่ปรากฏในโลกวิชาการภาษาอังกฤษ ซึ่งทำการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของความเป็นพลเมืองไทยอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ Connors เสนอว่าการสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตยของไทย คือการสร้างการครอบงำที่ชนชั้นนำกระทำต่อพลเมืองเพื่อให้พลเมืองกลายเป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของชนชั้นนำ

ในบริบทที่ความเป็นพลเมืองได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นมากนี้ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างและนิยามความเป็นพลเมืองจึงเติบโตขึ้นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม บรรดางานวิจัยด้านการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเหล่านี้มักมีจุดร่วมกัน คือ การเน้นแนวทางและสูตรในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง นอกจากนี้งานเหล่านี้มักอ้างอิงหรือเทียบเคียงความเป็นพลเมืองและประสบการณ์การสร้างพลเมืองจากตะวันตกหรือประเทศประชาธิปไตยที่มั่นคงเป็นสำคัญ อาทิ การเทียบเคียงกับประสบการณ์การสร้างความเป็นพลเมืองของ อังกฤษ เยอรมนี สิงคโปร์ ฟินแลนด์ สวีเดน สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และเกาหลี เป็นต้น (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555; ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2548; เลิศพร อุดมพงษ์, 2562; พิณสุดา สิริธรังศรี, 2560) ประสบการณ์จากประเทศที่ไม่ได้เป็นประชาธิปไตยถูกละเลย ทั้งที่การทำความเข้าใจประสบการณ์ของประเทศที่ไม่ใช่ตะวันตกและไม่เป็นประชาธิปไตยอาจนำไปสู่การสะท้อนคิด และค้นพบประเด็นใหม่ๆ ที่ช่วยนำไปสู่การทำความเข้าใจความเป็นพลเมืองในประเทศไทย ในแง่นี้การศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความเป็นพลเมืองในประเทศจีนจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ[6]

การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จีน โดยเฉพาะประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่และพัฒนาการทางการเมืองของจีนในวงวิชาการไทยมีจำนวนไม่น้อย อาทิ การศึกษาของ สิทธิพล เครือรัฐติกาล (2555) กรพนัช ตั้งเขื่อนขันธ์ (2565) และโกวิท วงศ์สุรวัฒน์ และวาสนา วงศ์สุรวัฒน์ (2565) อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความเป็นพลเมืองจีนซึ่งเป็นประเด็นสำคัญต่อการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์และการเมืองจีนสมัยใหม่กลับยังไม่ได้รับความสนใจจากวงวิชาการไทยเท่าไรนัก สภาพการณ์นี้แตกต่างจากการศึกษาในวงวิชาการนานาชาติที่ประเด็นการสร้างความเป็นพลเมืองจีนได้รับความสนใจอย่างไพศาล กระทั่งมีงานศึกษาจำนวนมาก อาทิ Goldman and Perry (2002), Fogel and Zarrow (1997), Guo

[6] ควรกล่าวด้วยว่ามีสิ่งพิมพ์เรื่อง *การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ณ สาธารณรัฐประชาชนจีน* โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2554) อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มดังกล่าวมีลักษณะเป็นรายงานการศึกษาดูงานยังสถานที่ต่างๆ รวมถึงสถานที่ท่องเที่ยวมากกว่าการเน้นศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างความเป็นพลเมือง

(2022), Culp (2012), Harris (2002), Hsu and Hildebrandt (2022), และ Li and Wu (1999)

การศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองจีน

การศึกษาเกี่ยวกับสร้างความเป็นพลเมืองจีนในวงวิชาการนานาชาติได้รับความสนใจมากขึ้นนับแต่ช่วงทศวรรษ 1980 ด้วยการปฏิรูปและเปิดประเทศได้สร้างพลวัตทางสังคมและการเมืองที่ต้องการคำอธิบายใหม่ๆ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมือง เหตุการณ์เทียนอันเหมิน ค.ศ. 1989 และผลกระทบทางสังคมและการเมืองอันเกิดขึ้นจากเหตุการณ์ดังกล่าวยิ่งกระตุ้นให้เกิดความสนใจต่อการศึกษาความเป็นพลเมืองจีนจากวงวิชาการนานาชาติผ่านการสำรวจทำความเข้าใจกำเนิดและพัฒนาการของความเป็นพลเมืองจีน (Culp, 2012, pp. 127-128)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาความเป็นพลเมืองจีนมีมุมมองที่หลากหลาย และมีข้อถกเถียงที่สำคัญว่าความเป็นพลเมืองเกิดขึ้นเมื่อใด ซึ่งแตกต่างออกไปตามจุดยืนของผู้ศึกษา อาทิ หลี่ปู้หยุน (李步云) และอู๋อวี้จาง (吴玉章) นักวิชาการนิติศาสตร์จากสถาบันสังคมศาสตร์จีนเสนอว่าไม่มีแนวคิดความเป็นพลเมืองในจีนจนกระทั่งล่วงถึงยุคสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อคำว่า กงหมิน (公民) ซึ่งถูกใช้เป็นคำแปลพลเมืองในภาษาจีน มีการใช้อย่างแพร่หลายโดยเฉพาะการปรากฏในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งใน ค.ศ. 1953 (Li & Wu, 1999, pp. 157-158) ข้อถกเถียงของนักวิชาการที่ทำงานภายใต้หน่วยงานของรัฐบาลจีนนี้ แตกต่างจากมุมมองของนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งไม่ยึดติดกับคำแปลที่ตายตัว แต่เรียกร้องให้พิจารณาสาแหรกและพัฒนาการของแนวคิดความเป็นพลเมืองนักวิชาการกลุ่มหลังนี้เสนอว่า แนวคิดความเป็นพลเมืองในจีนเริ่มก่อตัวขึ้นนับแต่ปลายยุคราชวงศ์ชิง พัฒนาการของแนวคิดความเป็นพลเมืองสะท้อนให้เห็นจากการใช้คำแปลที่แตกต่างกันออกไปแต่ละช่วงเวลาตามบริบทสังคมการเมืองจากปลายราชวงศ์ชิงกระทั่งถึงยุคสาธารณรัฐประชาชนจีน ไม่ว่าจะเป็น กั๋วหมิน (国民) ซื่อหมิน (市民) และ กงหมิน (公民) โดยที่ กงหมิน ได้คลี่คลายกระทั่งกลายเป็นคำที่ยึดกุมความหมายของคำว่า พลเมืองในสาธารณรัฐประชาชนจีน (Goldman & Perry, 2002; Harris, 2002; Culp, 2012)

การศึกษาจุดกำเนิดของพลเมืองจีนมักย้อนกลับไปยังการศึกษาผลงานและความคิดของ เหลียงฉี่เชาโดยเฉพาะ *ว่าด้วยประชาชนใหม่* ซึ่งเป็นงานเขียนที่ปรากฏแนวคิดพลเมืองค่อนข้างเป็นระบบ Levenson (1959) Chang (1971) และ Huang (1972) ได้ศึกษาชีวประวัติของเหลียงและความเปลี่ยนแปลงทางความคิดของเขา อย่างไรก็ตาม งานเขียนเหล่านี้กลับยึดกระบวนทัศน์คู่ตรงข้ามระหว่างจารีตประเพณีกับความทันสมัยในการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของเหลียง กล่าวคืองานศึกษาเหล่านี้มีมุมมองต่อเหลียงว่าเปลี่ยนจาก

ปัญญาชนขงจื่อตามจารีตประเพณีดั้งเดิมเป็นปัญญาชนสมัยใหม่ที่ยึดแนวคิดตะวันตกอย่างไร ขณะที่ Tang (1996) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดหลังสมัยใหม่ได้ก้าวข้ามผ่านคู่ตรงข้ามระหว่างจารีตประเพณีกับความทันสมัย Tang หันมามองพัฒนาการทางความคิดที่ซับซ้อนของเหลียง ซึ่งไม่ได้วางอยู่บนฐานความเปลี่ยนแปลงอันเป็นเส้นตรงจากจารีตประเพณีสู่ความทันสมัย ส่วนงานบุกเบิกที่เน้นการศึกษาเรื่องเหลียงกับแนวคิดความเป็นพลเมืองคืองานของ Lee (2007) ซึ่งชี้ชวนให้หันมาอ่านงาน *ว่าด้วยประชาชนใหม่* ในฐานะบทสนทนาว่าด้วยความเป็นพลเมืองซึ่งชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับรัฐและประเด็นต่างๆ ที่ยังส่งผลสะท้อนเกี่ยวกับการถกเถียงเรื่องพลเมืองในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม Cao (2022a, p. 25) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าการศึกษาเหลียงและ *ว่าด้วยประชาชนใหม่* ในโลกวิชาการตะวันตก ตั้งอยู่บนพื้นฐานการแปลความหมายของ “ซินหมิน” (新民) ประชาชนใหม่ ในฐานะพลเมืองใหม่ (New Citizen) ซึ่งเป็นการมองที่ผิดพลาดเนื่องจากเหลียงไม่ได้มุ่งสร้างพลเมืองในความหมายแบบตะวันตก แต่ให้ความสำคัญกับการสร้างรัฐชาติที่พลเมืองเป็นเพียงส่วนประกอบ มุมมองของ Cao นี้เป็นที่ถกเถียงได้ เนื่องด้วยแนวคิดพลเมืองเองก็มีความแตกต่างกันออกไปทั้งแนวคิดความเป็นพลเมืองแบบเสรีนิยม และแนวคิดความเป็นพลเมืองแบบสาธารณนิยม

5. อภิปรายผลการวิจัย

5.1 บริบทที่นำไปสู่การก่อตัวของแนวคิดรัฐชาติและความเป็นพลเมือง

การก่อตัวของแนวคิดรัฐชาติในจีนและความเป็นพลเมืองไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ หากแต่สัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับบริบทสังคมและการเมืองในยุคปลายราชวงศ์ชิง นับแต่สงครามฝิ่น (ค.ศ. 1839-1842) ระหว่างจีนกับอังกฤษในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 ราชวงศ์ชิงเผชิญกับความท้าทายอันเกิดจากแรงปะทะจากตะวันตกภายใต้การล่าอาณานิคม และการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมจีนโดยเฉพาะกบฏไท่ผิง (ค.ศ. 1851-1864) ซึ่งบั่นทอนเสถียรภาพของจีนจนนำไปสู่ภาวะ “ภายในวุ่นวาย ภายนอกรุกราน” และชนชั้นนำส่วนหนึ่งที่เห็นความสำคัญของการปรับปรุงจีนให้ทันสมัยโดยรับวิทยาการตะวันตกเริ่มเสนอแนวคิด ไม่ว่าจะเป็น “เรียนรู้จากคนเถื่อน เพื่อจัดการกับคนเถื่อน” และ “เรียนรู้แบบจีนเป็นสารัตถะ เรียนรู้แบบตะวันตกเพื่อใช้ประโยชน์” (สิทธิพล เครือรัฐติกาล, 2555, น. 46-63; กรพนัช ตั้งเขื่อนขันธ์, 2565, น. 64-71)

บรรดาปัญญาชนจีนและชนชั้นนำจีนในช่วงปลายราชวงศ์ชิงต่างได้รับการศึกษาตามหลักลัทธิขงจื่อ พวกเขาคุ้นเคยและยึดมั่นในความยิ่งใหญ่และลึกซึ้งขององค์ความรู้จีนที่มีเหนือตะวันตก ดังนั้น พวกเขาจึงมีทัศนะต่อการเลือกเรียนรู้เฉพาะวิทยาการบางอย่าง

จากตะวันตกเพื่อนำไปปรับใช้ให้จีนเจริญเท่าทันกับตะวันตก และอยู่รอดได้ท่ามกลางภัยคุกคามจากตะวันตก โดยที่ยังคงสารัตถะความรู้ตามหลักลัทธิขงจื่อในแบบจีน ภายใต้การเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาดังกล่าว ขบวนการทำตนเองให้เข้มแข็ง (ค.ศ. 1861-1894) จึงเกิดขึ้น ด้วยการเรียนรู้เทคนิควิทยาการจากตะวันตก อย่างไรก็ตาม ความพ่ายแพ้ในสงครามจีน-ญี่ปุ่น (ค.ศ. 1894-1895) สั่นคลอนรากฐานความคิดในการนำเฉพาะวิทยาการตะวันตกมาปรับใช้โดยคงสารัตถะแบบจีนไว้อย่างรุนแรง จีนถือว่าเกาหลีเป็นรัฐบรรณาการภายใต้โลกอารยธรรมที่มีจีนเป็นศูนย์กลางและมองว่าญี่ปุ่นมีสถานะด้อยกว่าจีน ความพ่ายแพ้ในสงครามจีน-ญี่ปุ่นจนนำไปสู่การสูญเสียอิทธิพลเหนือเกาหลีจึงไม่ใช่เรื่องของการสูญเสียผลประโยชน์ทางกายภาพเท่านั้น หากแต่นำไปสู่การสั่นคลอนพื้นฐานความเชื่อของจีนอย่างรุนแรง รวมทั้งการเปรียบเทียบจีนกับญี่ปุ่นซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้านจนสามารถทัดเทียมกับตะวันตก (สิทธิพล เครือรัฐติกาล, 2555, น. 69-78; กรพนัช ตั้งเขื่อนขันธ์, 2565, น. 65-78)

ภายใต้บริบทนี้กระแสเรียกร้องให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้านเพื่อพัฒนาตนเองให้ทันสมัยจึงเกิดขึ้น คังโหย่วเหวย (康有为 ค.ศ. 1958-1927) และลูกศิษย์ของเขาคือเหลียงฉี่เชา (ค.ศ. 1873-1929) ได้รวบรวมคำร้องจากปัญญาชนถวายฎีกาต่อจักรพรรดิกวงซวี่ (ค.ศ. 1871-1908) เรียกร้องให้มีการปรับปรุงประเทศตามแบบการปฏิรูปเมจิ (ค.ศ. 1868-1889) ในญี่ปุ่นที่มีตะวันตกเป็นตัวแบบอ้างอิง ความเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นหมุดหมายสำคัญของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง ด้วยปัญญาชนเข้ามามีบทบาทยื่นฎีกาเรียกร้องความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับจักรพรรดิโดยตรง ณ จุดนี้ความเปลี่ยนแปลงที่ปัญญาชนเรียกร้องไม่ใช่เฉพาะการนำวิทยาการตะวันตกมาใช้ แต่การเป็นปฏิรูปการเมือง การปฏิรูป 100 วัน (ค.ศ. 1898) จึงเกิดขึ้นเพื่อพัฒนาจีนให้ทันสมัยแบบตะวันตกผ่านการปฏิรูปการเมือง เหลียงฉี่เชา ในวัย 25 ปีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะที่ปรึกษาของจักพรรดิในการปฏิรูปรัฐบาลและสถาบันการเมืองให้ทันสมัย (Cao, 2022a, pp. 12-13)

การปฏิรูป 100 วันสิ้นสุดลงเมื่อชนชั้นนำอนุรักษ์นิยมภายใต้การนำของพระนางฉือสี่ก่อรัฐประหาร กักบริเวณจักรพรรดิ เหลียงและคังสามารถหนีไปญี่ปุ่นได้ทัน ส่วนนักปฏิรูปที่เหลือถูกจับประหารชีวิต อย่างไรก็ตาม ต่อมาเมื่อราชวงศ์ชิงเผชิญกับความปราชัยจากกรณีสนับสนุนจลาจลนักมวย (ค.ศ. 1900) ต่อต้านตะวันตก จนถึงขั้นพระนางฉือสี่จำต้องนำพระจักรพรรดิเสด็จลี้ภัยออกจากปักกิ่ง ราชวงศ์ชิงจึงตระหนักถึงความจำเป็นในการปฏิรูปจีนให้เข้มแข็งตามแบบตะวันตก ทว่าความเคลื่อนไหวดังกล่าวก็ช้าเกินการ ความล้มเหลวจากการปฏิรูป 100 วัน สะท้อนให้เห็นว่าราชวงศ์ชิงไม่อาจเป็นกำลังสำคัญในการเปลี่ยนประเทศให้ทันสมัยได้ การปฏิวัติจากเบื้องล่างโค่นล้มราชวงศ์จึงเป็นสิ่งจำเป็น ความคิดนี้เริ่ม

แพร่กระจายไปในหมู่ปัญญาชนรุ่นใหม่ กระทั่งนำไปสู่ขบวนการปฏิวัติที่นำโดย ดร.ซุนยัตเซ็น (สิทธิพล เครือรัฐติกาล, 2555, น. 87-101)

ภายใต้ความเคลื่อนไหวข้างต้นโลกทัศน์ของจีนเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการมองตนเองผ่านสำนึกแบบวัฒนธรรมนิยม ผ่านโลกทัศน์ “ใต้หล้า” (天下-เทียนเซี่ย) ซึ่งมองว่าสรรพสิ่งในโลกอยู่ร่วมใต้หล้าฟ้าเดียวกัน โดยมีจีนเป็นศูนย์กลางอารยธรรม สู่การมองจีนจากสำนึกเรื่องชาติ นอกจากการเรียนรู้วิทยาการและโลกทัศน์ระบบระหว่างประเทศสมัยใหม่จากตะวันตก บรรดาปัญญาชนจีนสัมผัสได้ถึงการคุมคามของตะวันตกที่กระทำผ่านสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมหลายฉบับ ทั้งจากประเด็นสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของต่างชาติ และการจำกัดอำนาจในการกำหนดภาษีศุลกากรของจีน พวกเขาเริ่มมองว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นการละเมิดอธิปไตยของจีน จีนเป็นเพียงรัฐหนึ่งในโลกที่ตกเป็นเหยื่อของรัฐมหาอำนาจไม่ใช่ศูนย์กลางของอารยธรรมอีกต่อไป ความท้าทายจากตะวันตกไม่ได้ถูกจำกัดจากประเด็นทางการทหารและความเปลี่ยนแปลงผ่านวิทยาการเชิงเทคนิคเท่านั้น หากแต่ยังท้าทายการเมืองและวัฒนธรรมจีนอย่างถึงราก บรรดาปัญญาชนจีนจึงครุ่นคิดสร้างความรู้ที่จะทำให้จีนสามารถปรับตัวเพื่อยืนหยัดในโลกสมัยใหม่ (สิทธิพล เครือรัฐติกาล, 2555, น. 78-79; Cao 2022a, p. 12) แนวทางหนึ่งคือการเปลี่ยนให้จีนเป็นรัฐชาติที่เข้มแข็ง ซึ่งสัมพันธ์กับการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นในจีน พวกเขาเชื่อว่าการมีพลเมืองที่มีคุณภาพจะนำไปสู่การสร้างรัฐชาติจีนที่เข้มแข็ง

5.2 ความคลุมเครือของการแปลข้ามภาษา ญาณวิทยา และการบัญญัติศัพท์

ภายใต้การเผชิญกับวิกฤตของจีน การนำเข้าคำและแนวคิดใหม่ๆ จากตะวันตก โดยเฉพาะ “รัฐ” “ชาติ” และ “พลเมือง” ซึ่งไม่ปรากฏมาก่อนในจีนจึงเกิดขึ้น เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมจีนจนนำไปสู่ความทันสมัยทัดเทียมตะวันตก การดำรงอยู่ของคำและแนวคิดเหล่านี้สัมพันธ์อยู่กับการปรากฏของคำและแนวคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องในช่วงปลายราชวงศ์ชิง การบัญญัติศัพท์เพื่อแปลคำและแนวคิดใหม่ๆ เข้าสู่สังคมในระยะแรกเต็มไปด้วยความคลุมเครือและความพยายามในการสรรหาคำจีนที่หลากหลายเพื่อแปลองค์ความรู้ใหม่ที่มาจากตะวันตกเข้าสู่สังคมจีน อาทิ ในการแปลคำว่า “ชาติ” (Nation) เป็นคำจีนระหว่างปี ค.ศ. 1852-1921 ปรากฏการแปลโดยใช้คำจีนที่แตกต่างกันถึง 15 คำ เช่น หมิน (民) ปัง (邦) ไป่ซิ่ง (百姓) กั๋วหมิน (国民) ฯลฯ (Matten, 2012, p. 72) กระทั่งท้ายที่สุดการบัญญัติศัพท์ “จงฮวาหมินจู๋” (中华民族) โดยเหลียงฉี่เชาในปี ค.ศ. 1902 ได้ยึดกุมความหมายสื่อถึง “ชาติจีน” และกลายเป็นคำที่ใช้แทนชาติจีนจนถึงปัจจุบัน ในขณะเดียวกันคำว่า “รัฐ” (State) ซึ่งถูกแปลโดยใช้คำจีน กั๋วเจีย (国家) ก็ปรากฏความคลุมเครือของความหมายในระยะแรก

เนื่องจากถูกใช้แทนเพื่อหมายถึง รัฐ รัฐบาล และราชวงศ์ตามแต่การใช้คำของแต่ละบุคคล (Cao, 2022a, pp. 21-22)

นับจากความปราชัยในสงครามจีน-ญี่ปุ่นเมื่อ ค.ศ. 1895 กระทั่งถึงขบวนการสี่พฤษภา ค.ศ. 1919 ซึ่งเป็นช่วงที่มีความเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาอย่างสำคัญในการหาคำตอบให้กับการสร้างความทันสมัยในจีน การยืมคำและแนวคิดจากตะวันตก โดยเฉพาะที่ผ่านการยืมและเรียนรู้จากญี่ปุ่นที่ได้ทำการแปลคำและแนวคิดตะวันตกโดยใช้ตัวอักษรคันจิ ซึ่งทาบทับได้สนิทกับตัวอักษรจีนเป็นไปอย่างคึกคัก กระทั่งกล่าวได้ว่าศัพท์การเมืองจีนสมัยใหม่กว่าร้อยละ 70 มีที่มาจากการยืมคำภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาญี่ปุ่น การปรากฏของคำเหล่านี้ผ่านการแปลไม่เพียงเป็นการสร้างศัพท์ใหม่เพิ่มเติมให้กับภาษาจีนเท่านั้น หากยังสะท้อนความเปลี่ยนแปลงทางญาณวิทยาที่เกิดขึ้นพร้อมกับการปรากฏของคำศัพท์ใหม่ ที่สร้างการรับรู้เกี่ยวกับความคิดนามธรรมใหม่ๆ ให้ปรากฏและจับต้องได้ (Cao, 2022a, pp. 18) การแปลจึงไม่ใช่การแปลความหมายหรือการลอกจากวัฒนธรรมหนึ่งสู่วัฒนธรรมหนึ่งอย่างตรงไปตรงมา หากแต่เป็นกระบวนที่ถูกต่อรองและเกี่ยวข้องกับการข้ามญาณวิทยาจากวัฒนธรรมชุดหนึ่งสู่วัฒนธรรมอีกชุดหนึ่ง คำและความหมายของคำหนึ่งๆ ที่ถูกแปลนำเข้ามาในโลกภาษาจีนจะเป็นที่เข้าใจได้ก็ต่อเมื่อถูกจัดวางในบริบทประวัติศาสตร์ที่รายล้อมคำเหล่านั้น (Liu, 1995, pp. 20-25) ในแง่นี้การทำความเข้าใจแนวคิดความเป็นพลเมืองที่ถูกสร้างขึ้นในจีนโดยปัญญาชนคนสำคัญ คือ เหลียงฉี่เชา จึงแยกไม่ออกจากประวัติชีวิตและบริบทที่รายล้อมพัฒนาการทางความคิดของเขา

5.3 เหลียงฉี่เชากับแนวคิดต่อรัฐและความเป็นพลเมือง

เหลียงฉี่เชา และอาจารย์ของเขาคือ คังโหย่วเหวย เกิดในมณฑลกวางตุ้ง และได้รับการศึกษาตามหลักลัทธิขงจื่อเช่นปัญญาชนจีนทั่วไป พวกเขาเกิดในช่วงปลายราชวงศ์ชิงในบริบทที่เมืองท่าชายฝั่งมณฑลตะวันออกโดยเฉพาะกวางตุ้งกลายเป็นพื้นที่ที่อิทธิพลจากตะวันตกปรากฏอย่างเข้มข้น ขณะเดียวกันฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ซึ่งอยู่ใกล้กันได้กลายเป็นเขตยึดครองของต่างชาติ มณฑลชายฝั่งตะวันออกจึงกลายเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้เกี่ยวกับตะวันตกและการปะทะประสานระหว่างความคิดแบบจีนกับตะวันตก ภายใต้บริบทนี้คังและเหลียงจึงได้รับความรู้เกี่ยวกับแนวคิดตะวันตกโดยเฉพาะแนวคิดความเป็นพลเมือง ซึ่งเริ่มถูกทำความเข้าใจและแปลจากตะวันตกให้เป็นภาษาและความคิดแบบจีน ผ่านงานศึกษาเกี่ยวกับตะวันตกโดยเฉพาะจากญี่ปุ่นซึ่งได้แปลงานจากตะวันตกไว้ก่อนหน้า

แม้จะเป็นศิษย์อาจารย์ และมีบทบาทสำคัญในการปฏิรูป 100 วัน ทว่าต่อมาทั้งคู่มีความคิดที่แตกต่างกันออกไปเกี่ยวกับการนิยามความเป็นพลเมือง คังซึ่งมีอาวุโสกว่าและ

ยึดติดกับความรู้แบบดั้งเดิมของจีนมากกว่าเหลียง คังเชื่อในแนวคิดต้าถง (大同) หรือความกลมเกลียวทั่วสากลโลก ซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ลัทธิขงจื่อ และแนวคิดตะวันตกที่เน้นการแสวงหาสันติสุขและความเสมอภาคเท่าเทียมทั่วโลก สำหรับคังรัฐชาติเป็นเพียงลำดับขั้นหนึ่งของพัฒนาการจาก “ใต้หล้า” ไปสู่ “รัฐชาติ” และมีเป้าหมายปลายทางคือการเข้าสู่โลกแห่ง “ความกลมเกลียวทั่วสากลโลก” ในที่สุด การเป็นพลเมืองของรัฐในทัศนะคังจึงเป็นเพียงสถานะเปลี่ยนผ่านไปสู่จุดหมายปลายทางของการเป็นพลเมืองโลกภายใต้ความกลมเกลียวทั่วสากลโลก ขณะที่เหลียงซึ่งมีอายุอ่อนกว่าคังถึง 15 ปี และได้รับอิทธิพลความคิดจากตะวันตกและญี่ปุ่นมากกว่าโดยเฉพาะแนวคิดรัฐนิยม (Statism) ให้ความสำคัญกับการดำรงอยู่ของรัฐ และอำนาจของรัฐรวมศูนย์ในการจัดการเหนือมิติทางสังคมและเศรษฐกิจ เหลียงจึงเชื่อในความสำคัญของการดำรงอยู่ของรัฐชาติจีนที่เข้มแข็ง และพลเมืองรัฐที่มีคุณภาพและความกระตือรือร้น ซึ่งจะมีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างรัฐชาติจีนที่มีเอกภาพและเข้มแข็ง (สิทธิพล เครือรัฐติกาล, 2555, น. 80; Harris, 2002, p. 185) แนวความคิดในแบบของเหลียงนี้จะมีส่วนสำคัญในการสร้างรัฐชาติจีนในยุคสาธารณรัฐในระยะต่อมา

เมื่อเหลียงได้ลี้ภัยไปญี่ปุ่นหลังการปฏิรูป 100 วัน ไกลจากอำนาจของราชวงศ์ชิง เหลียงได้ใช้ประโยชน์จากเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น เขียนบทความผ่านสื่อหนังสือพิมพ์เพื่อผลักดันมติมหาชน โดยหวังว่าความเคลื่อนไหวดังกล่าวจะนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงจากเบื้องล่างสู่เบื้องบนเพื่อแก้วิกฤตการณ์ของจีน เหลียงวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นจีนแบบดั้งเดิม พร้อมทั้งเสนอความเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยผ่านการมองตะวันตกเป็นตัวแบบ ในงานเขียนชิ้นสำคัญของเหลียงฉี่เชา คือ *ว่าด้วยประชาชนใหม่* ซึ่งเขียนขึ้นระหว่าง ค.ศ. 1902-1905 ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ประชาชนใหม่ (新民丛报-ซินหมินฉงเป้า ค.ศ. 1902-1907) นับเป็นงานเขียนชิ้นแรกๆ ที่มีการนำเสนอแนวคิดความเป็นพลเมืองอย่างเป็นระบบ

5.4 รัฐและพลเมืองใน ว่าด้วยประชาชนใหม่

ว่าด้วยประชาชนใหม่ ประกอบด้วยบทความ 20 บทความ ที่นำเสนอคำและแนวคิดทางสังคมและการเมืองสมัยใหม่จากตะวันตกสู่จีน อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะนำเสนอคำและแนวคิดต่างๆ เหลียงได้ตั้งข้อสังเกตว่าจีนยังคงขาดแนวคิดว่าด้วยความสัมพันธ์ในสังคมที่ใหญ่กว่าความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจก ขณะที่ศีลธรรมในจีนก็มุ่งกำกับความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ซึ่งแตกต่างจากตะวันตก ที่นอกจากมีศีลธรรมกำกับความสัมพันธ์ในครอบครัวแล้วยังมีชุดศีลธรรมที่กับกับความสัมพันธ์ที่ใหญ่กว่าครอบครัวในระดับสังคม และรัฐ ข้อสังเกตของเหลียงนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อชี้ให้เห็นว่าการสร้างสำนึกที่ยึดโยงประชาชนเข้ากับรัฐชาติ อันเป็นความสัมพันธ์รูปแบบใหม่เพื่อเปลี่ยนผ่านจีนจากรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่รัฐสมัยใหม่เป็น

สิ่งจำเป็น ภายใต้อิทธิพลลัทธิดาร์วินทางสังคมที่นำไปสู่ความเชื่อในการอยู่รอดของชาติที่แข็งแกร่ง ซึ่งแพร่กระจายในยุคอาณานิคม เหลียงจึงอุปมาเชื่อมต่อการสร้าง “ประชาชนใหม่” หรือ “พลเมือง” เข้ากับการสร้างรัฐชาติที่เข้มแข็ง (Cao, 2022a, pp. 11-12, 22-24)

รัฐเกิดจากการรวมกันของประชาชน รัฐกับประชาชนมีความคล้ายคลึงกัน ร่างกายที่มีสี่แขนขา อวัยวะภายในห้าอวัยวะ เส้นเอ็น และเส้นเลือด! ไม่มีผู้ใดที่แขนขาหัก อวัยวะภายในทั้งห้าเจ็บป่วย เส้นเอ็นบาดเจ็บ เส้นเลือดแห้ง แล้วร่างกายจะยังคงอยู่ได้ หากประชาชนโง่เขลาขี้ขลาด ลับสนวุ่นวาย รัฐก็ไม่สามารถยืนหยัดได้ หากอยากอายุยืนยาวก็ต้องรู้วิธีรักษาสุขภาพ หากต้องการให้รัฐ มั่นคง มั่งคั่ง มีเกียรติยศ ก็ต้องสอนวิถีประชาชนใหม่[7] (Liang, 2013, p. 3)

ว่าด้วยประชาชนใหม่ จึงเปรียบเสมือนแผนที่ชี้นำการปฏิวัติทางความคิดและจิตใจที่จะนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเพื่อนำพาจีนฝ่าวิกฤต ในงานเขียนชิ้นนี้ปรากฏศัพท์คำยืมจากภาษาญี่ปุ่นที่แปลมาจากงานสังคมศาสตร์ตะวันตกอีกทอดหนึ่ง อาทิ เสรีภาพ (自由-จื้อโหยว) สิทธิ (权利-ฉวนลี่) ลัทธิ (主意-จู่อี้) รัฐ (国家-กั๋วเจีย) ชาติ (民族-หมินจู๋) ภาระผูกพัน (义务-อี้อู้) และประชารัฐ/พลเมือง (国民-กั๋วหมิน) เหลียงนำเสนอคำและแนวคิดที่มากับคำเหล่านี้ เพื่อปรับเปลี่ยนจีนสู่รัฐชาติและสร้างพลเมืองจีนที่มีคุณภาพอันเป็นฐานสำคัญของรัฐชาติจีนที่เข้มแข็ง ในทัศนะเหลียงอุปสรรคสำคัญของความเปลี่ยนแปลงอยู่ที่ทัศนะของคนจีนซึ่งเป็นชนชาติที่ยึดติดกับกลุ่มชน (部民-ปู้หมิน) โดยเฉพาะตระกูลและชุมชนขนาดย่อมที่ผู้คนไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน (Cao, 2022a, pp. 19-24) ดังเหลียงระบุว่า

> *ประเทศจีนของเรามีแต่กลุ่มชนไม่มีพลเมือง ไม่ใช่เพราะเราไม่สามารถ แต่เป็นเพราะภาวะแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ ประเทศของเราตั้งตระหง่านอย่างยิ่งใหญ่ในตะวันออก รายล้อมด้วยอนารยชนขนาดเล็ก ขาดการติดต่อกับมหาประเทศอื่น ในยุคโบราณผู้คนของเรามองโลกผ่านโลกทัศน์ใต้หล้า สิ่งที่เราได้เห็น ได้ยิน ได้คิด บรรดาคำสั่งสอนของปราชญ์และบรรพบุรุษที่เรายึดถือ ทำให้เราเป็นปัจเจกบุคคลที่ดีในครอบครัว หมู่บ้าน ตระกูล และใต้หล้า แต่ไม่ใช่ในรัฐในฐานะพลเมือง ในโลกปัจจุบัน ที่รัฐเคียงข้างกัน รัฐแข็งแกร่งกลืนกินรัฐอ่อนแอ หากขาดซึ่งคุณสมบัตินี้*[8] *ย่อมไม่สามารถอยู่รอดได้* (Liang, 2013, pp. 18-19)

[7] คำแปลเป็นของผู้เขียน โดนเน้นแปลเก็บความจากต้นฉบับ

[8] คุณสมบัตินี้คือ “ความเป็นพลเมือง”

ถึงแม้เหลียงจะวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นจีนแบบดั้งเดิม ทว่าการแปลแนวคิดความเป็นพลเมืองจากตะวันตกเป็นจีนไม่ได้เกิดบนสุญญากาศ หรือการรับจากตะวันตกมาทั้งหมด หากเกิดจากการเลือกผสาน และตีความเข้ากับการรับรู้ของปัญญาชนจีน จนก่อเกิดนิยามใหม่ที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนบนฐานความรู้ดั้งเดิมของจีนที่ผสานกับตะวันตก

สำหรับปัญญาชนจีนปลายราชวงศ์ชิงลัทธิขงจื่อเป็นรากฐานสำคัญที่สร้างความชอบธรรมให้กับการปกครองยุคราชวงศ์มาอย่างช้านาน แม้แต่ชื่อของงานเขียน *ว่าด้วยประชาชนใหม่* หรือ *ซินหมินซัว* ก็เกิดจากการเลือกผสานและนิยามใหม่องค์ความรู้ดั้งเดิมจากหลักลัทธิขงจื่อกับตะวันตก “ซินหมิน” หรือ “การทำประชาให้ใหม่” เป็นแนวคิดที่ปรากฏในตำราอธิศาสตร์ (大学-ต้าเสวีย) ของลัทธิขงจื่อ แนวคิด “ซินหมิน” เป็นความคิดด้านการปกครองที่เชื่อว่า ผู้ปกครองจำต้องขัดเกลาตนเองให้เป็นอริยบุคคล เพื่อเป็นแบบอย่างชี้นำผู้ใต้ปกครองให้ขัดเกลาตนเองตามหลักลัทธิขงจื่อ (สยุมพร ฉันทสิทธิพร, 2565, น. 302-306) “หมิน” ยังปรากฏใน แนวคิด “หมินเปิ่น” (民本) อันเป็นหัวใจสำคัญที่สร้างความชอบธรรมให้กับการปกครอง “หมินเปิ่น” หรือ “หลักประชาชนเป็นรากฐาน” ระบุว่าผู้ปกครองจำต้องปกครองโดยคำนึงถึงประโยชน์ของประชาชน ด้วยประชาชนเป็นรากฐานแห่งอำนาจของผู้ปกครอง “หมิน” (民) ซึ่งแปลว่าประชาชนชนนั้นยังหมายถึงผู้ใต้ปกครองซึ่งแบ่งแยกออกเป็น 4 ชนชั้นตามลำดับคือ ปัญญาชน (士-ซื่อ) ชาวนา (农-หนง) ช่างฝีมือ (工-กง) และพ่อค้า (商-ซาง) ภายใต้ความรู้ที่มีอยู่เดิมนี้เหลียงจึงเลือกใช้ “หมิน” เป็นฐานคำในการผสานความคิดทางการเมืองตามประเพณีของจีนเข้ากับแนวคิดตะวันตกสำหรับการสร้างและนิยาม ประชาชนใหม่ในฐานะพลเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่งเหลียงได้สร้างและนิยามความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐภายใต้แนวคิดพลเมืองที่ทั้งพลเมืองและรัฐพึงมีความสัมพันธ์ต่อกันภายใต้สิทธิและหน้าที่ เหลียงเน้นว่าการสร้างคนจีนให้มีความเป็นพลเมืองเพื่อยึดโยงกับรัฐชาติอันเป็นชุมชนจินตกรรมเป็นสิ่งจำเป็น (Qing, 2022a, p. 24; Harris, 2002, p. 187)

5.5 พลเมือง สิทธิหน้าที่ และความสัมพันธ์กับรัฐ

ใน *ว่าด้วยประชาชนใหม่* “หมิน” จึงถูกเลือกใช้เป็นฐานสำคัญในการผสานกับคำอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น “ซื่อ” (市 เมือง) “กั๋ว” (国 รัฐ) หรือ “กง” (公 สาธารณะ) เพื่อแปลคำว่าพลเมือง การแปลคำว่าพลเมืองเป็นภาษาจีน จึงถูกแปลด้วยคำจีนที่หลากหลายทั้งซื่อหมิน (市民) ซึ่งแปลตามตัวอักษรหมายถึง ประชาชนเมือง กั๋วหมิน (国民) ซึ่งแปลตามตัวอักษรหมายถึง ประชารัฐ และกงหมิน (公民) ซึ่งแปลตามตัวอักษรหมายถึง สาธารณชน คำเหล่านี้ยังถูกใช้แทนกันในหลายครั้ง โดยที่ไม่มีคำใดผูกขาดความหมายของ “พลเมือง” และ “ความเป็นพลเมือง” อย่างเบ็ดเสร็จ

ในตอนหนึ่งของ *ว่าด้วยประชาชนใหม่* เหลียงระบุว่า “คำว่าซื่อหมิน citizen ซึ่งมาจากภาษาตะวันตก ไม่เคยมีอยู่มาก่อนในจีน” (Liang, 2013, p. 277) ในประโยคดังกล่าว เหลียงใช้คำว่า “ซื่อหมิน” ตามด้วยภาษาอังกฤษ “citizen” เพื่อสื่อความถึงการแปล “ซื่อหมิน” เป็น “พลเมือง” คำ “ซื่อหมิน” ซึ่งแปลตามตัวอักษรหมายถึงประชาชนเมือง เริ่มปรากฏการใช้ในแถบเมืองท่ามณฑลชายฝั่งตะวันออกของจีนในราว ค.ศ. 1890-1920 การปรากฏของคำ “ซื่อหมิน” เป็นผลพวงจากบริบทประวัติศาสตร์ที่อำนาจส่วนกลางของราชวงศ์ชิงกำลังล่มสลาย ขณะที่อำนาจของท้องถิ่น โดยเฉพาะชนชั้นนำในเมือง (市 ซื่อ) อันประกอบไปด้วยผู้ดีและพ่อค้าเพิ่มมากขึ้น กระทั่งพวกเขาเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการเมือง บรรดาชนชั้นนำในเมืองเหล่านี้ได้รับแนวคิดจากสื่อสิ่งพิมพ์ที่กล่าวถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นในโลกตะวันตก ประสบการณ์จากการพบเห็นจากเขตปกครองต่างชาติในเซี่ยงไฮ้ และงานเขียนของปัญญาชนเกี่ยวกับเมืองในต่างประเทศโดยเฉพาะอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ในแง่นี้เหลียงจึงพยายามกระตุ้นให้คนจีนเปลี่ยนสำนึกให้เป็นพลเมืองที่มีสำนึกร่วมตระหนักในสิทธิหน้าที่ในการบริหารจัดการบ้านเมือง (Harris, 2002, p. 188)

ในโลกภาษาตะวันตกแนวคิดความเป็นพลเมืองสามารถย้อนกลับไปถึงยุคกรีก อริสโตเติลได้นิยามพลเมืองว่า (Polites) คือ สมาชิกของชุมชนเมือง (Polis) ในนครรัฐกรีก ที่มีสิทธิและหน้าที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะการเข้าร่วมในกิจการของนครรัฐ เพื่อผลักให้ชุมชนการเมืองนั้นก้าวไปข้างหน้า และยกระดับคุณภาพชีวิตของพลเมืองให้ดียิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ความเป็นพลเมืองในกรีกและในยุคต่อมาคือโรมก็จำกัดอยู่เฉพาะคนบางกลุ่ม คือ เพศชายที่มีเสรีภาพ ร่ำรวย และได้รับการศึกษาเท่านั้น เมื่อถึงปลายศตวรรษที่ 17 แนวคิดพลเมืองเริ่มอิงกับการเป็นพลเมืองและเชื่อมโยงกับรัฐชาติ ความเป็นพลเมืองถูกนำไปอิงเงื่อนไขทางกฎหมายคือสัญชาติ และขยายไปยังประชาชนทั่วไป (ถวิลวดี และคณะ, 2557, น. 14-16; ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2548, น. 4-5) ภายใต้บริบทที่เหลียงเริ่มนำเสนอแนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง ใน *ว่าด้วยประชาชนใหม่* “ซื่อหมิน” ซึ่งแปลตามตัวอักษรหมายถึงประชาชนในเมือง จึงทาบทับไปกับประสบการณ์ของผู้คนในขณะนั้นที่จำกัดเฉพาะพ่อค้าและผู้ดีเริ่มเข้ามามีบทบาทในกิจการของรัฐ อย่างไรก็ตาม เหลียงมีจุดเน้นสำคัญอยู่ที่ความพยายามในการเชื่อมความเป็นพลเมืองเข้ากับรัฐชาติ และขยายสำนึกการเป็นพลเมืองของรัฐชาติไปสู่ผู้คนในวงกว้าง

“กงหมิน” ซึ่งแปลตามตัวอักษรหมายถึง สาธารณชน เป็นอีกคำที่ถูกนำมาใช้ในการแปลแทนคำว่าพลเมือง คำว่า “กง” (公) หมายถึง สาธารณะ ยุติธรรม และการเปิดโอกาสให้กับการปกครองโดยคนจำนวนมาก ซึ่งตรงข้ามกับ “ซือ” (私) ที่หมายถึง ส่วนตัว อยุติธรรม และการเปิดโอกาสให้กับการปกครองโดยคนจำนวนจำกัด (Harris, 2002, p. 190) เหลียงซึ่งสนับสนุนการสร้างพลเมืองได้เรียกร้องให้มีการเสริมศีลธรรมแบบใหม่คือ ศีลธรรมสาธารณะ

ที่จะสร้างพลเมืองให้มีสำนึกของการมีส่วนรวมและบทบาทสำคัญในกิจการสาธารณะ เหลียงเลือกใช้คำว่า “กงเต๋อ” (公德) เพื่อสื่อถึง “ศีลธรรมสาธารณะ” ซึ่งตรงข้ามกับ “ซือเต๋อ” (私德) ที่เหลียงหมายถึงศีลธรรมแบบเก่าอันเป็นศีลธรรมเชิงปัจเจกในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ตามหลักความสัมพันธ์ห้าประการในลัทธิขงจื่อ อันได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตร กษัตริย์กับขุนนาง สามีกับภรรยา พี่กับน้อง และเพื่อนกับเพื่อน สำหรับเหลียง การสร้าง “กงหมิน” หรือสาธารณชนผู้มีจิตสำนึก ยึดมั่นใน “กงเต๋อ” หรือศีลธรรมสาธารณะจึงเป็นสิ่งสำคัญในการยึดโยงผู้คนเข้ากับรัฐชาติ (Cao, 2022b, pp. 134-135) เหลียงได้ระบุถึง “กงเต๋อ” ไว้ดังนี้

> *สิ่งที่พลเมืองของเราขาดมากที่สุดคือ ศีลธรรมสาธารณะ ศีลธรรมสาธารณะคืออะไร? เหตุที่กลุ่มคนเป็นกลุ่มคน รัฐชาติเป็นรัฐชาติ เกิดขึ้นได้เพราะศีลธรรมนี้ มนุษย์มีความสามารถในการรวมกลุ่ม (ตามคำกล่าวของปราชญ์ตะวันตก อริสโตเติล) หากมนุษย์ไม่รวมกลุ่มจะต่างจากสัตว์อย่างไร? การรวมกลุ่มไม่สามารถเกิดจากการพูดทุกวันว่า “รวมกลุ่ม รวมกลุ่ม” หากจะเกิดได้ต้องมีสิ่งที่ผูกพันมนุษย์เป็นกลุ่ม สิ่งนั้นเรียกว่าศีลธรรมสาธารณะ* (Liang, 2013, p. 33)

กล่าวอีกนัยหนึ่ง “กงเต๋อ” หรือ “ศีลธรรมสาธารณะ” จึงเป็นคุณสมบัติสำคัญที่นำไปสู่การรวมตัวของผู้คนเป็น “กงหมิน” หรือพลเมืองของรัฐที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ “กงหมิน” ในทัศนะของเหลียงจึงแฝงความหมายของ “พลเมือง” และ “ศีลธรรม” พลเมืองอย่างไรก็ตาม เหลียงได้เน้นย้ำว่า “กงหมิน” นี้เป็นคำย่อย (Subset) ที่อยู่ภายใต้ “กั๋วหมิน” หรือประชารัฐอีกทอดหนึ่ง (Harris, 2002, p. 189) ถึงที่สุดแล้วจุดเน้นของเหลียงจึงอยู่ที่การสร้างพลเมืองภายใต้กระแสการก่อตัวของรัฐชาติที่เริ่มปรากฏขึ้นอย่างสำคัญในยุคปลายราชวงศ์ชิง

“กั๋วหมิน” ซึ่งมีความหมายตามตัวอักษรว่า “ประชารัฐ” เป็นอีกคำที่ถูกใช้แทน “พลเมือง” และเป็นคำที่เหลียงเน้นย้ำถึงความสำคัญมากที่สุด เหลียงนำ “กั๋วหมิน” มาจากคันจิ “โคคุมิน” ซึ่งมีที่มาจากการแปล Volk ในภาษาเยอรมันที่ปรากฏในงานของนักรัฐศาสตร์โยฮันน์ คาสปาร์ บลุนช์ลี (Johann Kaspar Bluntschli) เป็น “โคคุมิน” โดย อะซึมะ เฮจิ (吾妻兵治) Bluntschli ให้ความสำคัญกับความเกี่ยวข้องระหว่างพลเมืองกับการสร้างรัฐสมัยใหม่ (Cao, 2022b, pp. 127-128; Burtscher, 2012, p. 89) ภายใต้อิทธิพลดังกล่าว เหลียงจึงมีทัศนะว่าประชารัฐเป็นกลไกสำคัญที่จะนำไปสู่การเกิดรัฐชาติจีนสมัยใหม่ เหลียงให้นิยาม “กั๋วหมิน” ว่าคือบุคคลที่มี “รัฐสำนึก” (国家思想-กั๋วเจียซือเสี่ยง) ซึ่งประกอบไปด้วยการตระหนักถึงลักษณะ 4 ประการคือ 1) ผลประโยชน์ส่วนรวมสำคัญกว่าผลประโยชน์ส่วนตน

2) ราชสำนักเป็นเพียงองค์การที่ทำหน้าที่บริหารกิจการของรัฐ 3) รัฐต่างๆ ในโลกนี้ล้วนแข่งขันเพื่อความอยู่รอด และการดำรงอยู่ของรัฐเป็นไปเพื่อการปกป้องประชาชนของตนจากรัฐอื่น และ 4) รัฐคือรูปแบบอุดมคติสูงสุดของชุมชนที่มีอิสระ การแข่งขันระหว่างรัฐคือแรงขับเคลื่อนความศิวิไลซ์ เหลียงระบุว่าจีนยังขาด “รัฐสำนึก” ดังกล่าว ด้วยคนจีนยังยึดติดกับกลุ่มชนโดยเฉพาะตระกูลและชุมชนขนาดย่อม ดังนั้น เพื่อความอยู่รอด จีนจะต้องสร้าง “ประชารัฐ” ที่มี “รัฐสำนึก” เพื่อนำไปสู่การยึดโยงกับชุมชนจินตกรรม อันนำไปสู่การเกิดรัฐชาติจีนสมัยใหม่ (Cao, 2022b, pp. 130-131) ในทัศนะของเหลียง สิทธิและเสรีภาพของพลเมือง รวมถึงความเท่าเทียมของพลเมือง มีความสำคัญน้อยกว่าการดำรงอยู่ของรัฐชาติ ดังนั้น ประชาชนจึงควรเชื่อฟังรัฐ ดังเหลียงระบุว่า

> *สิ่งที่เราเรียกว่าเสรีภาพ หมายถึงเสรีภาพของกลุ่ม ไม่ใช่เสรีภาพส่วนบุคคล ในยุคป่าเถื่อนเสรีภาพส่วนบุคคลมีชัย ขณะที่เสรีภาพของกลุ่มพินาศ ในยุคศิวิไลซ์ เสรีภาพของกลุ่มแข็งแกร่ง เสรีภาพส่วนบุคคลลดลง* (Liang, 2013, p. 93)

> *ชาวจีนมีเสรีภาพหรือไม่? ประชาชนของประเทศอื่นมีเสรีภาพหรือไม่? เหตุใดเสรีภาพจึงปรากฏในที่อื่นแต่ไม่ใช่ที่นี่ เสรีภาพที่ป่าเถื่อนทำลายเสรีภาพที่ศิวิไลซ์ เสรีภาพที่ศิวิไลซ์คือเสรีภาพภายใต้กฎหมาย* (Liang, 2013, p. 94)

ในทัศนะเหลียงเสรีภาพเกิดขึ้นภายใต้กฎหมายจากรัฐ พลเมืองจะมีเสรีภาพได้โดยเกิดจากการขัดเกลาตนเองและทำตามกฎหมายของรัฐ เหลียงจึงให้ความสำคัญกับการดำรงอยู่ของรัฐชาติ และอำนาจที่รัฐชาติมีเหนือพลเมือง ประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพ และความเท่าเทียมจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญรองลงมาจากการดำรงอยู่ของรัฐชาติ อันเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำพาให้จีนพ้นวิกฤตในการปรับตัวสู่สมัยใหม่ (Lee, 2007, pp. 313-314; Cao, 2022b, pp. 129-130)

ถึงแม้ว่า “พลเมือง” ใน *ว่าด้วยประชาชนใหม่* จะถูกแปลด้วยคำที่หลากหลายจนก่อให้เกิดความคลุมเครือ ทว่าบนความคลุมเครือนี้เหลียงได้นำเสนอแนวคิดความเป็นพลเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและพลเมืองที่จับต้องได้ โดยเหลียงเน้นให้ความสำคัญกับรัฐมากกว่าพลเมือง สิทธิของพลเมืองมีความสำคัญน้อยกว่าหน้าที่ที่พลเมืองมีต่อรัฐ กล่าวถึงที่สุดแล้วแนวคิดพลเมืองในทัศนะของเหลียงไม่ได้ยึดโยงกับแนวคิดเสรีนิยม (Liberalism) ที่มองอำนาจรัฐและสิทธิพลเมืองในฐานะคู่ตรงข้าม โดยเน้นให้ความสำคัญกับสิทธิ และเสรีภาพของพลเมือง แนวคิดพลเมืองในทัศนะของเหลียงอาจกล่าวได้ว่ามีความคล้ายคลึงกับแนวคิดความเป็นพลเมืองแบบสาธารณนิยม (Civic Republicanism) ที่เน้นความสำคัญกับการอุทิศ

ตนของพลเมืองเพื่อผลประโยชน์สาธารณะผ่านการขัดเกลาตนเองและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรมที่สร้างประโยชน์ส่วนรวม (Culp, 2012, pp. 130-131)

6. บทสรุป: มรดกประวัติศาสตร์ของ ว่าด้วยประชาชนใหม่ จากปลายราชวงศ์ชิง สู่สาธารณรัฐประชาชนจีน

หากซุนยัตเซ็นคือบิดาแห่งการปฏิวัติในทางการเมือง อาจกล่าวได้ว่าเหลียงฉี่เชาคือบิดาแห่งการปฏิวัติทางวัฒนธรรม การนำเสนอคำและแนวคิดที่มุ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในจีนช่วงปลายยุคราชวงศ์ชิงของเหลียงได้สร้างผลกระทบอย่างไพศาลต่อสังคมการเมืองจีนในยุคสมัยต่อมา เมื่อ *ว่าด้วยประชาชนใหม่* ได้รับการตีพิมพ์ในช่วงปลายราชวงศ์ชิง พลังทางปัญญาของคำและแนวคิดที่ถูกนำเสนอโดย เหลียงสร้างผลกระทบต่อการเติบโตทางความคิดของปัญญาชน และชนชั้นนำทางการเมืองจีนรวมถึง ซุนยัตเซ็น และเหมาเจ๋อตง (Cao, 2022a, p. 29)

ภายหลังการปฏิวัติซินไฮ่ ค.ศ. 1911 ที่นำไปสู่การปิดฉากของสมบูรณาญาสิทธิราชย์จีนและเริ่มยุคสาธารณรัฐการสร้างรัฐชาติและพลเมืองของรัฐยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น คำและแนวคิดที่เหลียงฉี่เชามีบทบาทในการนำเข้าสู่จีนได้แสดงพลังออกมาในเชิงรูปธรรม โดยเฉพาะคำและแนวคิดเกี่ยวกับพลเมืองและชาติ ภายใต้กระแสความต้องการในการสร้างพลเมืองและความยึดโยงระหว่างพลเมืองกับระบอบใหม่ ซุนยัตเซ็นใช้คำ “กั๋วหมิน” เพื่อเรียกพลเมืองจีนภายใต้ระบอบการปกครองใหม่ พร้อมทั้งปรับชื่อพรรคจาก ถงเหมิงฮุ่ย (同盟会-สมาคมพันธมิตรปฏิวัติจีน) เป็นพรรค “กั๋วหมินตั่ง” (国民党) ใน ค.ศ. 1912 ทั้งนี้ นักวิชาการบางท่านเสนอว่าการแปลชื่อพรรคกั๋วหมินตั่งในภาษาอังกฤษที่แปลเป็น Nationalist Party หรือพรรคชาตินิยมเป็นการแปลที่ผิดฝาผิดตัว ควรแปลเป็น Citizen Party หรือพรรคพลเมือง ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของกั๋วหมินในช่วงระยะเวลานั้นมากกว่า (Harris, 2002, pp. 191-195)

ว่าด้วยประชาชนใหม่ ยังส่งผลกระทบต่อเหมาเจ๋อตง ซึ่งได้อ่านงานชิ้นนี้เมื่อเหมาอายุ 16 ปี กระทั่งต่อมาความประทับใจที่เหมามีต่องานเขียนของเหลียงฉี่เชา นำไปสู่การจัดตั้ง “สมาคมศึกษาประชาชนใหม่” (新民学会-ซินหมินเสวียฮุ่ย) ใน ค.ศ. 1918 การตั้งชื่อ “สมาคมศึกษาประชาชนใหม่” และกิจกรรมของสมาคมได้รับแรงบันดาลใจมาจากงานเขียน *ว่าด้วยประชาชนใหม่* ที่มุ่งเน้นการศึกษาและขัดเกลาตนเองเท่าทันความรู้ใหม่ที่หลั่งไหลเข้ามาในจีน เพื่อสร้างพลเมืองจีนที่มีคุณภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างรัฐชาติจีนที่เข้มแข็ง (Cao, 2022a, p. 29; Liu, 2007, p. 103)

การเลือกสรรคำเพื่อเรียกขานพลเมืองจีนเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญอีกครั้งเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนทำการปฏิวัติ ค.ศ. 1949 จนนำไปสู่การสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน “กงหมิน” ถูกนำมาใช้เรียกขานพลเมืองจีน กระทั่งกุมความหมายของคำว่า พลเมืองในสาธารณรัฐประชาชนจีนปัจจุบัน การใช้ “กงหมิน” เป็นความพยามในการสร้างระยะห่างและความเปลี่ยนแปลงให้แตกต่างจากยุคสาธารณรัฐและพรรคกั๋วหมินตั่ง ซึ่งใช้ “กั๋วหมิน” ในการนิยามพลเมืองและชื่อพรรค (Harris, 2002, p. 196) อย่างไรก็ตาม ความหมายเบื้องหลัง “กงหมิน” ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์ก็สืบทอดมรดกความคิดจากเหลียง ผ่านการมอง “กงหมิน” เป็นเพียงคำย่อยที่อยู่ใต้ “กั๋วหมิน” การสร้างพลเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเน้นการสร้างพลเมืองผู้จงรักภักดีเชื่อฟังพรรคและรัฐ ความเป็นพลเมืองจีนที่ดีคือการเป็นพลเมืองตั้งรับ (Passive Citizen) ภายใต้ความสัมพันธ์ที่มีต่อรัฐ กล่าวอีกนัยหนึ่งรัฐยังคงมีความสำคัญเหนือพลเมืองตามแนวคิดของเหลียง (Culp, 2012, p. 828)

แนวคิดความเป็นพลเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมืองในสาธารณรัฐประชาชนจีนสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนจากข้อคิดเห็นของหลี่ปู้หยุน และอู๋อวี้จาง นักวิชาการนิติศาสตร์จากสถาบันสังคมศาสตร์จีน หลี่และอู๋ระบุว่าจีนมีประวัติศาสตร์และแนวคิดเป็นของตนเอง ซึ่งส่งผลต่อการนิยามสิทธิหน้าที่ของพลเมืองและความสัมพันธ์ต่อรัฐ “ปัญหาสำคัญประการหนึ่งในจีนคือการปรับเปลี่ยนสิทธิต่างๆ ที่ระบุอยู่บนกระดาษให้กลายเป็นความเป็นจริงทางสังคม... เรามีความเข้าใจที่พิเศษเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง สำหรับประชาชนจีนสิทธิพลเมืองเกิดจากรัฐเป็นผู้ให้ และพลเมืองเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ พลเมืองทำตามหน้าที่ รัฐจึงให้สิทธิต่างๆ แก่พลเมือง รัฐบาลเปรียบเสมือนบิดาและประชาชนเปรียบเสมือนบุตร จีนไม่ได้มองความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับรัฐที่วางอยู่บนฐานของความเท่าเทียมระหว่างปัจเจกกับรัฐ” (Li & Wu, 1999, p. 165) ในแง่นี้กล่าวได้ว่ารากฐานทางภูมิปัญญาในการนิยามความเป็นพลเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับรัฐที่เกิดขึ้นในปลายยุคราชวงศ์ชิงจากงานของเหลียงยังคงมีอิทธิพลต่อความเป็นพลเมืองในสาธารณรัฐประชาชนจีน

การศึกษาต่อยอดในเชิงลึกถึงความเปลี่ยนแปลงของการสร้างพลเมืองในยุคสาธารณรัฐและสาธารณรัฐประชาชนจีนในอนาคต น่าจะทำให้เกิดความเข้าใจที่ละเอียดอ่อนขึ้นต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในแต่ละยุคสมัย ผ่านมิติทางภูมิปัญญา ทั้งยังจะช่วยให้โลกวิชาการไทยมีความเข้าใจจีนและพัฒนาการของความเป็นพลเมืองจีนอย่างลึกซึ้งมากขึ้น ความเข้าใจดังกล่าวยังจะเป็นกระจกสะท้อนที่อาจช่วยให้เกิดการมองพัฒนาการของความเป็นพลเมืองไทยในมุมมองใหม่

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรพนัช ตั้งเขื่อนขันธ์. (2565). *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาคาร.

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, และวาสนา วงศ์สุรวัฒน์. (2565). *ประวัติศาสตร์จีนหลังเหมา*. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.

ถวิลวดี บุรีกุล, เออเจนี เมริโอ, และรัชวดี แสงมหะหมัด. (2557). *พลเมืองไทย: การสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ทศพล สมพงษ์, สมเกียรติ นากระโทก, และถวิลวดี บุรีกุล. (2563). *การศึกษาพฤติกรรมความเป็นพลเมืองสำหรับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2548). *แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง*. กรุงเทพฯ: สถาบันสัญญาธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย.

พิณสุดา สิริธรังศรี. (2560). การพัฒนาการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง. *สุทธิปริทัศน์, 31*(100), 100-113.

เลิศพร อุดมพงษ์. (2562). *การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic/Citizenship Education) ในการส่งเสริมบทบาทของ ภาคพลเมืองในการเมืองระบบตัวแทน: แนวทางที่ยั่งยืนผ่านประสบการณ์จากต่างประเทศ*. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2566, จาก https://www.kpi.ac.th/knowledge/research/data/257

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. (2548). *การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

สถาบันพระปกเกล้า. (2555). *ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

สยุมพร ฉันทสิทธิพร. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างตำราต้าเสวียกับตำราจงยง. *วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 15*(2), 292-316.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2554). *การสร้างความเป็นพลเมือง ณ สาธารณรัฐประชาชนจีน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

สิทธิพล เครือรัฐติกาล. (2555). *ประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: ชวนอ่าน.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2550). ประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองตนเอง. ใน เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (บก.). *การเมืองของพลเมือง: สู่สหัสวรรษใหม่* (น. 55-70). กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

ภาษาอังกฤษ

Burtscher, M. (2012). A Nation and A People?: Notes toward a Conceptual History of the Terms Minzoku 民族 and Kokumin 国民 in Early Meiji Japan. *Journal of Political Science and Sociology,* (16), 47-106.

Cao, Q. (2022a). The Lure of Utopia: Reinterpreting Liang Qichao's Xinmin Shuo, 1902-1906. In Margolies, D., & Cao, Q. (Eds.) *Utopia and Modernity in China: Contradictions in Transition* (pp. 11-32). London: Pluto Press.

Cao, Q. (2022b). The Discourse of Xinmin: Mindset Remodeling and Nation-building in Early Twentieth-century China. *Chinese Language and Discourse, 13*(1), 122-142.

Chang, H. (1971). *Liang Ch'i-ch'ao and Intellectual Transition in China, 1890-1907*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Connors, M. K. (2003). *Democracy and National Identity in Thailand*. London: Routledge Curzon.

Culp, J. R. (2012). Theorizing Citizenship in Modern China. *Journal of Political Science and Sociology*, (16), 123-148.

Fogel, J. A., & Zarrow, P. G. (1997). *Imagining the People: Chinese Intellectuals and the Concept of Citizenship, 1890-1920*. Armonk, New York: M.E. Sharpe.

Goldman, M., & Perry, E. J. (2002). Introduction: Political Citizenship in Modern China. In Goldman, M., & Perry, E. J. (Eds.). *Changing Meaning of Citizenship in Modern China* (pp. 1-19). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Guo, Z. (2022). *Routledge Handbook of Chinese Citizenship*. New York: Routledge.

Harris, P. (2002). The Origins of Modern Citizenship in China. *Asia Pacific Viewpoint, 43*(2),181-203.

Hsu, C. L., & Hildebrandt, T. (2022). The Construction and Performance of Citizenship in Contemporary China. *The Journal of Contemporary China, 31*(138), 827-843.

Huang, P. (1972). *Liang Ch'i-ch'ao and Modern Chinese Liberalism.* Seattle, Washington: University of Washington Press.

Lee, T. M. (2007). Liang Qichao and the Meaning of Citizenship: Then and Now. *History of Political Thought, 28*(2), 305-327.

Levenson, J. R. (1959). *Liang Ch'i Ch'ao and the Mind of Modern China*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Li, B., & Wu, Y. (1999). The Concept of Citizenship in the People's Republic of China. In Davidson, A., & Weekley, K. (Eds.). *Globalization and Citizenship in Asia-Pacific* (pp. 157-168). London: Macmillan.

Liu, L. (2007). Cai Hesen: A Provincial Scholar Becomes a Young Radical. *Twentieth-Century China, 32*(2), 84-110.

Liu, L. H. (1995). *Translingual Practice Literature, National Culture, and Translated Modernity—China, 1900-1937*. Stanford, California: Stanford University Press.

Matten, M. A. (2012). China is the China of Chinese: The Concept of Nation and Its Impact on Political Thinking of Modern China. *Oriens Extremus, 51*, 63-106.

Tang, X. (1996). Global *Space and the Nationalist Discourse of Modernity: The Historical Thinking of Liang Qichao*. Stanford, California: Stanford University Press.

ภาษาจีน

Liang, Q. 梁启超 (2013). *Xinmin shuo新民说* [ว่าด้วยประชาชนใหม่]. Beijing: Zhongguo wenshi chubanshe.